

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kumrovec, Kutina, Sesvete, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice, Veliki Tabor, Virje i Zelina)

TEHNIČKO UREDNIŠTVO

Stručni kolegij Muzeja Moslavine u Kutini

Glavni i odgovorni urednik: Srećko Karapetrić

Tehnički urednik: Tihomir Krsmanović

Uređivački kolegij: Goran Jakovljević (Bjelovar),
Srećko Karapetrić (Kutina), Tihomir Krsmanović (Kutina),
Slavica Moslavac (Kutina)

KOREKTURA: Ana Bobovac, Srećko Karapetrić

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Za sadržaj i lekturu tekstova odgovaraju autori.

Glasiло solidarno financiraju Muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Nakladnik: Muzej Moslavine Kutina

Za nakladnika: Slavica Moslavac

Tisak: Tiskara i knjigovežnica Kutina

Broj 14 - travanj 1991.

Godina XIV

Naklada: 600 komada

Naslovna stranica: Detalj sa izložbe "30. godina Muzeja Moslavine" u Kutini

POPULARIZACIJA VRIJEDNOSTI NARODNOG GRADITELJSTVA

Mnoge ruralne vrijednosti propadaju i nestaju na očigled stručnjaka koji se trude da zaustave taj proces. Preobražaj sela je neizbježan, ali promjene ne bi smjele nastajati slučajno nego prema određenom planu. Napuštanje tradicionalnog načina života i postepeno brisanje razlika između sela i grada (posebno u prigradskim naseljima) rezultira gubitkom identiteta jedne zajednice. Narodno se graditeljstvo razvijalo i usavršavalo tradicijom i iskustvom bez školovanih stručnjaka, dok se danas grade tobože suvremene kuće bez tradicije, bez iskustva, ali i bez školovanih stručnjaka (Freudenreich 1972, 254.).

Zadatak stručnjaka danas nije samo osnovna zaštita nekog objekta, već kroz popularizaciju, poduku i djelovanje vraćanje vrijednosti i ponovno uspostavljanje identiteta pojedinca u društvu. U svijetu sve više raste pritisak da se prostor za život intenzivno iskoristi i funkcionalno podijeli. Priroda je pod udarcima sa mnogo strana: kvaliteta vode, čistoća rijeka, problem smeća i sl. Zaštita pojedinih objekata je neadekvatan odgovor na takvo uništavanje svega onoga što utječe na kulturu stanovanja. Glavni zadatak prostornog planiranja u suradnji sa timom stručnjaka (vrlo bitna suradnja sa zaštitarima) je zaštita kompletne cjeline. Strategija razvoja ruralnih područja treba biti baza za poduzimanje bilo kakvih mjera od strane planera, i već je odavno trebala biti na prvom mjestu važnosti (transformacija sela bi bila usmjerena, a ne nekontrolirana). Važno je omogućiti nastavak nezavisnog seoskog života i kulture. Trenutna situacija koja između ostalog obuhvaća provedbene planove (rađene bez konzultacije raznih profila), porezne zakone (bez olakšica za renovaciju tradicijske arhitekture), socijalni status, popularizacija, nije u mogućnosti riješiti problem sela.

U Austriji je napravljen pilot-projekt »Renovacija gospodarskih domaćinstava, sela i malih gradova« kao doprinos evropskoj kampanji za zaštitu sela. U skladu sa Council of Europe i evropskim regionalnim planiranjem publicirane su brošure »modeli« za renovaciju ruralnog područja. Materijal obuhvaća planiranje okoline kako bi se sačuvale ekološke osnove

agrikulture, kulturne aktivnosti, rad zajednice i lokalna povijest. Cilj projekta je da se ponovo vrati vrijednost i uspostavi identitet pojedinca u društvu, u seoskoj zajednici sa različitim socijalnim grupama, i ruralnim cjelinama kao dijelovima regije. Naglasak je na poboljšanju kulture stanovanja, ekonomskih i osnovnih uvjeta okoline i sve to u duhu eko-psihologije (H.P. Jesche 1989, 43- 44).

Početna točka za sve daljnje akcije je dostupna, kompletno sređena dokumentacija ruralnih područja koja mora sadržavati povijest, tipove kuća, okućnica, sela, a onda se proširuje prijedlozima preuređenja (arhitektonski nacrti), građevinskim uputama, prijedlozima prostornih uređenja i dr., a sve to u cilju zaštite, ali i unapređenja kulture stanovanja. U tom slučaju vlasnik jednog seoskog domaćinstva ne treba »lutati«, jer mu je dostupna konkretna, lako razumljiva dokumentacija sa prijedlozima za renovaciju njegovog tipa gospodarstva. Takav »model« istovremeno popularizira i daje stručne savjete.

Planiranje kod nas skoro uopće ne uzima u obzir povijest načina gradnje i razvoj sela, i tako ne vidi svoj posao kao dio dugogodišnjeg procesa. I ECOVAST - European Council for the Village and Small Towns predlaže publiciranje dokumentacije (u koju bi bile uključene osim tipologije i razne skice, crteži i nacrti) koja treba biti dostupna lokalnom stanovništvu, a obavezna pri planiranju (M. Dower, Križevci 1990.). Dosadašnja klima među vlasnicima objekata tradicijske arhitekture nimalo nije pogodovala naporima institucija koje se bave zaštitom. Vrlo važni faktori što na to utječu su: gledanje na starinu kao izraz siromaštva (»vrijednost etno spomenika nije dovoljno upoznata niti popularizirana« Freudenreich 1972, 253), financijski problemi (nemogućnosti kredita, poreznih olakšica, skupo održavanje i sl.). U Velikoj Britaniji postoje četiri vrste financiranja poboljšanja kulture stanovanja na područjima pod zaštitom: jednokratna pomoć, krediti, porezne olakšice i sponzori. Određeno lokalno područje ima svog »posrednika« (org. catalyst) koji komunicira između vladinih kabineta i lokalnog stanovništva (M. Dower, Križevci 1990.).

U našoj situaciji ulogu »posrednika« može u nekim slučajevima preuzeti lokalni muzej, jer je upoznat sa terenom i problemima. Njegova uloga bi isključivo bila popularizacija vrijednosti narodnog graditeljstva, poticanje stanovništva na održavanje i uređenje vrijednih objekata. Opet se vraćamo na važnost dokumentacije koje je osnovno polazište za mijenjanje dosadašnje klime odnosa prema kulturnom naslijeđu. »Populariziranje vrijednosti ruralnih spomenika i potrebe njihovih očuvanja veoma je važno da bi se javno mišljenje skrenulo na put ispravnog gledanja problema ruralizma«. (Freudenreich 1972, 251). U zadnjih pola godine u Muzeju Prigorja Sesvete zabilježen je pojačan interes lokalnog stanovništva za njegovu povijest, običaje i starine. Publiciranje lako razumljive i dostupne građe uklopilo bi se u ta strujanja. Do danas je MPS sakupio osnovnu bazu podataka i fototeku za 3/4 područja svoje općine, a od prošle godine je težište stavio na istraživanje suvremenih promjena u kulturi stanovanja (prema modelu A. Muraj 1989.) Za vrijeme terenskih istraživanja u razgovoru s ljudima uvidjeli smo potrebu za publiciranjem materijala koji bi osim povijesti i tipologija trebao sadržavati razne tehničke i građevinske savjete, nacрте za preuređenje objekata i upute o mogućim zakonskim olakšicama pri uređenju zaštićenih objekata. Posebno je velika zainteresiranost za preuređenja klijeti u vikendice (jeftinije je staru klijet srušiti i sagraditi zidanu kuću, nego plaćati

arhitekta da osmisli preuređenje sa svim uvjetima kulture stanovanja i realizaciju takvog rješenja). U planu za 1991. godinu MPS ima izradu publikacije koja bi prema evropskom modelu sadržavala sve gore navedeno. U dogovoru sa Zavodom za zaštitu spomenika kulture koji će izraditi pilot-projekt, a koristeći dokumentaciju Muzeja izradit će se brošura za područje općine Sesvete koja će biti dostupna lokalnom stanovništvu i planerima. Predstavljanje brošure bilo bi popraćeno predavanjima stručnjaka raznih profila (arhitekt, građevinar, etnolog, povjesničar) i dijapozitivima, što bi cijeloj akciji dalo marketinški pristup (»tržište« treba upoznati sa mogućnostima poboljšanja kulture stanovanja uz očuvanje identiteta sredine). Postojeća dokumentacija proširila bi se podacima i nacrtima prema pilot-projekt, a u akciju bi se uključili privatnici građevinari, trgovci i dr. čiji bi savjeti, adrese i ponude ujedno bili i njihova reklama (samim time oni postaju sponzori publikacije).

Brošura će imati dvojaki zadatak: utjecaj na promjenu odnosa stanovništva prema njihovom naslijeđu, i utjecaj na planere (urbaniste, arhitekta i građevinare) da više pažnje posvećuju odnosu čovjeka i njegove okoline. Jedino suradnjom i zajedničkim akcijama i ulaganjima kulturu stanovanja možemo dovesti na jedan viši nivo, a da istovremeno vratimo identitet ruralnoj cjelini sa svim njenim osobnostima.

LITERATURA I IZVORI:

FREUDENREICH, Aleksandar:

»Kako narod gradi na području Hrvatske« Zapažanja-snimci i crteži arhitekta. RZZSK, Zagreb 1972. str. 245-263.

GAMULIN, Marija:

Problemi zaštite etnoloških spomenika kontinentalnog dijela SR Hrvatske. »Zbornik zaštite spomenika kulture« 17, Beograd 1966.

JESCHKE, Hans Peter:

»Village renovation and rural district development: cooperation between the public, planners and local authorities«, Council of Europe, Strasbourg 1989.

MARKOVIĆ, Ksenija:

Budućnost seoskog graditeljskog naslijeđa. »Tradicionalna stambena kuća«, Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb 1980.

MURAJ, Aleksandra:

»Živim znači stanujem«, Hrvatsko etnološko društvo-Zavod za istraživanje folklor-Znanstveni institut Filozofske fakultete v Ljubljani, Zagreb 1989.

Council of Europe: »Motion for a Resolution on vernacular rural Architecture in Central and Eastern Europe« Parliamentary Assembly, Jan. 1990, Doc. 6171

European Council for the Village and Small Town: ECOVAST News Belgium 1990, No. 3.

»Orts-Stadt-Bild Dokumentation«, Projektgruppe, Pilotprojekt des Europarates, Linz 1984.

Summary

Economic and technical changes have affected the scale of values of the countryside, but the pressure to make intensive use of our living space is increasing. Nature is under assault from all angles, and the protection of individual sites is an inadequate response to this problem. The crucial task of experts who deal with this is to protect nature itself with all its diversities.

In Austria, a pilot project »Renovation of Farms, Villages and Towns« has been made as Austria's contribution to the »European Campaign for the Countryside«. The »modules«, material designed to foster ideas and innovation are available to all country dwellers (local population, planners, builders, experts etc.). The brochures contain landscape planning in order to preserve the ecological basis of agriculture, cultural activities, community work and local history. The project is designed to provide the inhabitants with a strategy immediately applicable (available to anyone who wants to carry out renovation work). Museum of Prigorje - Sestvete will publish such a material in order to encourage population to maintain their heritage. In co-operation with the Institution for Protection of Cultural Monuments (they will make a »module« for the brochure), and using the documentation on vernacular buildings, MPS will publish a brochure which will be available to local population, and to all the experts who deal in planning, building etc. The objectives of such action are to reinforce and promote the individual identity in the community, to encourage people to preserve their old houses, and preserve at the same time to improve the housing and the environment of village dwellers in a spirit of eco-psychology.

Slavica MOSLAVAC, Muzej Moslavine Kutina

RURALNA ARHITEKTURA U CRKVENOJ ULICI U KUTINI

Pučke starine, stambeni i gospodarski objekti u Crkvenoj ulici u Kutini predstavljaju ostatke nekadašnjeg načina gradnje kao i života u tim prostorima.

Priprosti su to prostori izgrađeni u dosluhu sa okolišem, bez laži i patetike i zato često dostojanstveni u svojoj jednostavnosti.

KUĆA, TRIJEM, ČARDAK, najčešći naziv za nju je HIŽA ili IŽA. Ona je jedinstveno mjesto sveukupnosti postojanja obitelji ili šire porodice. U njoj se odvijaju svi životni procesi. U DRUŽINSKOJ SOBI - borave ukućani preko dana, a spavaju starci i djeca. Kuća je dom, prebivalište i utočište. Dvije su važne komponente za zajednički život: stol sa svetim i osobnim slikama, uspomena iz prošlosti na zidu iznad njega, i drugo, zemljana peć, mjesto pripremanja hrane i izvor topline.

Ljepotu humaniziranog građenja prostora kao projekcije života čovjeka, u svojim »MISLIMA« ovako je izrazio Julius Michelet:

»Kuća, to je sama ličnost, njen oblik i njen najneposredniji

napor; rekao bih, njena patnja.«¹⁾

»Kao vječan čuvar drevne tehnika i naš je narod ostavio kao baštinu uzorke mnogih dotjeranih postrojenja koje je sam izrađivao, a to su: mehanizacija bez mehaničara; strojevi bez strojara; konstrukciju bez konstruktora; tehniku bez tehničara; zgrade bez graditelja; dizajn bez umjetnika i arhitekturu bez arhitekta.«²⁾

Tako i Kutina ima svoju ostavštinu iz prošlosti: ruralnu cjelinu u Crkvenoj ulici u Kutini. To je pet drvenih, stambenih objekata, kuća tzv. TREM, TRIJEM, ČARDAK (tri od ukupno pet) te dvije prizemnice. Premda poneki neodržavani ili napušteni, ovi primjerci tradicijske arhitekture predstavljaju značajne ostatke graditeljskog naslijeđa s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Objekti su građeni na tradicijski način od hrastovih greda i PLANJKI, a značajke ovog načina gradnje ogledaju se u tehnici, materijalu, omjerima i